

RESTAURÁTORSKÝ PRŮZKUM

Brána Matky Boží

v Jihlavě

Vypracoval: MgA. Václav Douša, Akademický sochař Vlasta Douša

2025

I. Lokalizace objektu

1.	<i>Kraj/Okres:</i>	Vysočina/Jihlava
2.	<i>Obec:</i>	Jihlava
3.	<i>Část obce:</i>	Jihlava
4.	<i>Bližší určení místa:</i>	Věžní 1, na ulici <i>Matky Boží</i>
5.	<i>Název objektu:</i>	Brána Matky Boží
6.	<i>Rejstříkové číslo ÚSKP:</i>	32497/7-4877 (městské opevnění)
7.	<i>Katalogové číslo:</i>	1000144083_0001

II. Údaje o objektu

1.	<i>Autor, okruh, dílna:</i>	neznámý
2.	<i>Sloh/datování:</i>	2. pol. 14. století.
3.	<i>Materiál/technika:</i>	Lomový kámen, žula, pískovec, cihly
4.	<i>Předchozí restaurátorské zásahy:</i>	ano, nedoloženo

III. Údaje o akci

1.	<i>Vlastník:</i>	Statutární město Jihlava
Masarykovo náměstí 1, Jihlava, 586 28
2.	<i>Investor:</i>	Statutární město Jihlava
Masarykovo náměstí 1, Jihlava, 586 28
3.	<i>Zodpovědný restaurátor:</i>	MgA. Václav Douša
Akademický sochař Vlasta Douša,
4.	<i>Termín započetí a ukončení akce:</i>	Blíže neurčeno

IV. Popis

1. Popis díla

Hranolová branská věž Matky Boží (vysoká 24 m), již předcházela starší brána neznámé podoby, pochází do výše druhého patra z 2. poloviny 14. století a je jedinou dochovanou bránou z původních pěti středových městských bran. Hranol věže je do dvou třetin celkové výšky v současné době prezentován z neomítaného lomového kamenného zdiva a má nároží armována tesanými kvádry. Průčelí věže je členěné kordonovými horizontálními římsami, které jsou v přízemí prolomeny portály průjezdu, zaklenutého sekundárně vloženou valenou cihlovou klenbou. Portál průjezdu je na vnější západní straně vložen do pravoúhlé vpadliny s kamennou zárubní s drážkou padací mříže. Brána doplněná v letech 1508-1509 mohutným barbakánem byla roku 1564 zvýšena o 2 cihlová podlaží a atikové završení. Renesanční vrcholová partie věže je členěná kordonovými římsami a pravoúhlými okenními otvory se skosenými hranami a je opatřena 4 nárožními a 4 středními válcovými arkýři s cimbuřím prolomenými klíčovými střílnami. Atika mezi arkýři nese hranolové nástavce s volutovými křídly završené kuželkami. Roku 1853 byla brána renovována a opatřena hodinami.

2. Historický vývoj

Gotická branská věž je na místě starší věže, vystavěné v době založení města. V době budování hradebního systému ve 40. letech 13. století byla vystavěna do úrovně druhého patra pravděpodobně z 2. poloviny 14. století. V letech 1508-1509 byla doplněna mohutným barbakánem. Po požáru v roce 1551 dostává brána v roce 1564 renesanční nástavbu 4. a 5. patra. Roku 1853 byla brána renovována a opatřena hodinami. Předsunutá opevnění brány bylo zbořeno v roce 1862. V roce 1876 byla při opravách přezděna většina renesančního zdiva. Po roce 1908 byla brána dále opravena a na spodní části sejmuta omítka a dále prezentováno obnažené zdivo z lomového kamene. V 60. letech minulého století byla provedena další generální oprava vč. statického zajištění, avšak v roce 1993 byly na stavbě zjištěny další statické poruchy způsobené poklesem základů, což si vyžádalo poslední rozsáhlou rekonstrukci brány provedenou v roce 1996. Poté již následovaly pouze drobné opravy a běžná údržba (např. v roce 1998 byla provedena obnova povrchů průjezdů a oprava omítek průjezdu). V současnosti slouží věž jako expozice, informační centrum a vyhlídková věž.

3. Nálezová zpráva

Dílo bylo podrobeno předběžnému neinvazivnímu vizuálnímu průzkumu, který bude nutné upřesnit po postavení lešení a po lepším přístupu, kdy budou analyzovány další hlediska. Cílem tohoto úvodního restaurátorského průzkumu bylo zjištění stavu dochovaného zdiva včetně spárování a také zbylých omítek objektu a vyhotovení návrhu vhodného restaurátorského zásahu. V této souvislosti je nutné v dalším kroku odebrání vzorku pro analýzu obsahu vodorozpustných solí a také předchozích konsolidantů jak zdiva, tak omítek. Vzhledem k charakteru objektu se odsolování nedoporučuje i vzhledem k tomu, že nelze zabránit permanentně vzlínající vlhkosti a tím i migraci vodorozpustných solí, takže lokální odsolení může vést k další migraci. V zimním období se však důrazně nedoporučuje alespoň v blízkém okolí používat žádné formy posypových solí v blízkosti objektu.

Celý objekt je pokrytý nečistotami a usazenými prachovými deponenty. Dochází k lokálnímu výskytu biologického napadení – mikrovegetace (řasy, mechy, lišejníky).

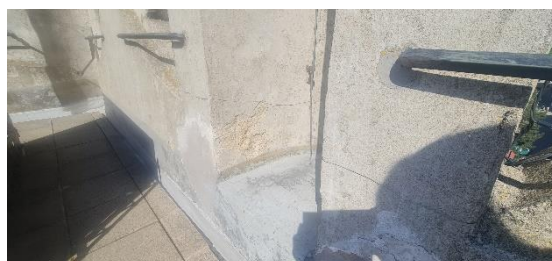
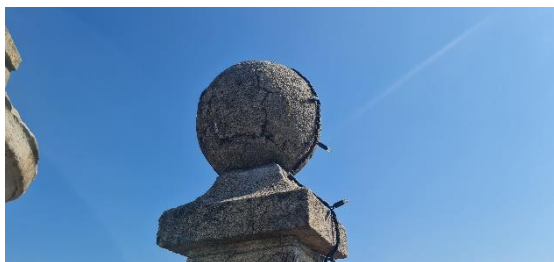

Stávající omítky v horním patře jsou dle vizuálního posouzení vlivem povětrnosti zvětřelé a opadávající. Lokálně je viditelné podkladové zdivo, především na atikách a cimbuřích arkýřů.

Ve zdivu jsou znatelné praskliny, které mohou znamenat i projev narušení statických poměrů a soudržnosti vyzděných architektonických prvků.

Nevhodná hydroizolace, pravděpodobně epoxidovou pryskyřicí, dopomáhá k degradaci omítek i zdiva díky svoji neprodyšnosti a tvrdosti. V této pryskyřičné krustě mohlo dojít k tvorbě mikroprasklin a tím přestala plnit svůj účel, stala se naopak kontraproduktivní.

Ve spodních patrech věže je novodobě/ od roku 1924/ odhalený stav, kdy kámen není omítaný, což však neodpovídá historickému stavu, nýbrž druhotnému zásahu v duchu romantického pojetí prezentace památek, který od devatenáctého století zbavoval původně omítané plochy zdiva přirozené konzervační vrstvy omítek, o čemž svědčí charakter použitého druhu kamene a vyzdění či založení kamenných ostění a nárožních bosů do líce okolního zdiva pod tuto úroveň. Nyní odhalené zdivo bylo v minulosti vždy zaomítáno, o čemž svědčí i dosud provedené archivní rešerše.

Poslední oprava omítek na věži je doložena v letech 1905 až 1909.

Během předchozích obnovných zásahů po roce 1924, kterými věž prošla, a které reagovaly na sekundárně odhalený kámen, byl pro spárování zdiva z lomového kamene zvolen materiál pojený cementem (pravděpodobně šedý, jako dnes). Tato spárovací směs je velmi tvrdá, nevyhovuje svými vlastnostmi, barevností, strukturou ani provedením. Tyto cementové tmely aplikované i jako spárování nepropouští vlhkost a zároveň se pod tmely – spárování dostává dešťová voda a vzdušná vlhkost a dopomáhá tak díky povětrnostním vlivům včetně mrazových cyklů k degradaci originální hmoty zdiva.

Ve spodní části věže toto spárování zvyšuje výšku vlhkostního sloupce a napomáhá migraci a krystalizaci vodorozpustných solí ve hmotě kamene, v okolí spárovací omítky a dochází k jeho zřetelné degradaci a úbytku.

Stejný, a ještě rozsáhlejší problém způsobuje nevhodná cementová omítka v branské chodbě/průjezdni síni, kde rozsah poškození nelze prozatím odhadnout.

Kromě zcela nevhodného materiálu užitého pro spárování přispívá k lokálně i masivní degradaci kamene dříve použitý zpevňovač a pravděpodobně i předchozí čistící prostředek, kdy je v roce 1924 doložen záznam o zamýšleném čištění kyselinami, ale o jeho skutečné aplikaci není jasno a tento fakt může potvrdit až analýza odebraných vzorků. Sprašování hmoty kamene povrchově i lokálně hloubkově je však zřejmé i vizuálním průzkumem. Tento fakt je vyvolán jednoznačně změnou fyzikálních vlastností materiálu, danou vnesenými chemickými prostředky i odhalením původně ochranné vrstvy zdiva a tím změnou fyzikálních vlastností / např. termodynamika ve spojení s narušením přirozených vlastností kamene/.

Dále dochází k lokálním i rozsáhlejším úbytkům originální hmoty kamene, tzn. hrany a rohy aktivních kamenných prvků – bosáž portálu a rohů věže a značný úbytek kamenné římsy. Zdivo z lomového kamene nebylo původně určeno jako pohledový povrch a bylo tudíž omítnuto. Pro zdivo použité žulové kameny jsou neopracované, různé kvality a tvrdosti. Jejich vystavením povětrnostním vlivům a růstu mikrovegetace dochází k jejich erozi a degradaci – ztrátě pevnosti a úbytku hmoty.

Dílo je ve velmi špatném až havarijním stavu. Dochází ke značným úbytkům a degradaci originální hmoty kamene a omítky. Restaurátorský zásah je žádoucí.

Koncepce zásahu musí reagovat na současný stav a po dalším průzkumu jednak zmírnit probíhající degradační procesy odstraněním nevhodných výplní spár a dalších doplňků, jednak výběrem vhodné finální prezentace, která opět zdivo ochrání po předchozí obnově. Tato obnova by měla spočívat případně i v plošné či lokální aplikaci vhodných chemických prostředků, které neutralizují v předešlých pokusech o obnovu použité materiály /ke konsolidaci a předtím k čištění/ a naopak by na základě laboratorních rozborů a doporučení technologů mely být použity takové prostředky, které zaručí příznivé působení na zdivo vzhledem k jeho stavu.

4. Koncepce restaurátorského zásahu – postup restaurování

Vzhledem k významu a stavu památky je třeba zvážit charakter restaurátorských postupů a celkovou koncepci prezentování díla. Restaurátorský zásah by měl dále vést k doplnění a sjednocení vizuálního vzhledu objektu a zajištění další existence jeho materiálové a podstaty. Další postupy a práce by měly být plánovány také z hlediska posouzení statických poměrů narušených prvků. Koncepce by měla počítat s možnými poruchami, které budou odhaleny až po přístupu z blízkosti, po postavení lešení.

Postup restaurátorského zásahu

Před vlastním čištěním je nutné na základě vstupního průzkumu dále vyhodnotit současný stav a případně provést opatření k zajištění části architektury včetně omítek, aby se zabránilo ztrátě originální hmoty.

Objekt by měl být očištěn od povrchových nečistot a prachových depozitů. Lokální výskyt biologického napadení by měl být šetrně odstraněn suchou mechanickou cestou. Dále by mělo dojít k chemickému biocidnímu ošetření a dočištění za pomoci regulované tlakové vody.

Konsolidace /včetně prekonsolidace/ zvětralých a degradovaných částí (kámen, omítka) by měla být provedena za pomoci prostředku na bázi organokřemičitanů, u silně degradovaných míst bude konsolidace opakována. Praskliny a trhliny by měly být zpevněny a injektovány vhodným materiálem dle pozdějšího doporučení a výběru.

V první etapě prací by mělo dojít k odstranění sekundární neprodyšné omítky v prostoru branské chodby/průjezdni síně, která silně dopomáhá k degradaci zdiva a stavu památky, kamenné zdivo potřebuje delší dobu vysychání. Rozsah odstranění je nutno vymezit dalším průzkumem, pro stanovení definitivního rozsahu nevhodných omítek či takových, které již neumožňují další existenci.

Stav dochovaných omítek by měl být dále posouzen při bližším průzkumu během zahájení prací, kde dojde k očištění, případnému lokálnímu mechanickému odstranění nebo pokud to bude možné ke konsolidaci a injektáži odlučujících se vrstev historické omítky. Pro odstranění částí omítky bude nutné pouze použití ručního náradí, bez mechanizace, aby nedocházelo k poškození kamenného, popřípadě cihlového (vyšší patra) zdiva. Spárování u obnaženého zdiva bude revidováno a případně odstraněno a nahrazeno vhodným materiálem.

U veškerých ploch architektury s prezentovaným kamenným lomovým zdivem by mělo dojít k revizi a odstranění dožívajícího a nevhodného spárování včetně cementových šlemů a tmelů (jsou nevyhovující z hlediska technologie, modelace, struktury povrchu a barvy). K jeho odstranění by mělo být použito pouze ruční náradí a postupováno šetrně, aby nedocházelo k úbytku či poškození originální hmoty kamenného zdiva. Bude pravděpodobně možné vynechat odstranění cementových výplní spár tam, kde by to znamenalo rozsáhlou ztrátu okolního zdiva, s cementem propojeným. Toto rozhodnutí je charakteru odborného zásahu a mělo by být provedeno vhodným vápenným materiálem i s přehlédnutím k původnímu dochovanému spárovacímu materiálu. Je možné užití tzv. šibrů, tedy plochých kamínků ve tvaru klínu, pro vyplnění větších spár, což odpovídá původní technologii výstavby zdiva.

Také aktivní, tedy do líce vyzděné a tím více zvýrazněné opracované kamenné prvky a kvádry /ostění, nárožní bosy, římsy/ by měly být očištěny od povrchových nečistot a nevhodných sekundárních zásahů. Chybějící části opracovaných kamenných prvků by měly být následně doplněny vhodným imitačním materiálem (strukturou, barvou a fyzikálními vlastnostmi). V případě použití armování /především kamenná římsa/ je nutné použití výhradně nekorodujících materiálů.

Sekundární kovové prvky by měly být šetrně mechanicky vyjmuty. Starší historické kovové prvky budou očištěny od rzi a chemicky ošetřeny inhibitorem koroze. Pro následnou ochranu, zvýšení životnosti a zamezení negativních vlivů při působení koroze lze uvažovat o opatření prvků ochrannou barevnou povrchovou úpravou.

Stav atiky a arkýřů by měl být posouzen při první možné příležitosti, po stavbě lešení. Výskyt prasklin a trhlin je třeba prozkoumat a konzultovat se statikem. Na základě posudku by měl být upraven celkový zásah na koruně věže. Je nutné počítat i s variantou výměny částí zdiva či dalších adekvátních zajišťujících prací. Dále je nutné odstranění současné hydroizolace, která byla provedena pravděpodobně za pomoci epoxidové pryskyřice a nahradit ji technologií, která nebude zabraňovat prodyšnosti materiálu a tím dopomáhat k jeho poškozování a bude dostatečně flexibilní, aby nedošlo k jejímu poškození během přirozených procesů a tím neztratila svoji funkci.

Povrchová prezentace kamenného zdiva

Podle dochovaných historických fotografií datovaných rokem 1925 byla spodní část jihozápadní strany věže, která byla vyzděná z kamene, již bez omítky, avšak s průběžnou římsou rozdělující patra věže kamenné části architektury (ještě na fotografii 1988). Odstranění omítky ve spodních patrech věže je datováno rokem 1908. Na severovýchodní straně věže je znatelná omítka na fotografii datované mezi lety 1920-1950, včetně průběžné římsy rozdělující patra věže kamenné části architektury. Na fotografii pravděpodobně z roku 1899 a pohlednice datované 1907 je jasně zřetelná omítka na severovýchodní straně věže.

Brána Matky Boží – 1925

Brána Matky Boží cca – 1920 – 1950

Brána Matky Boží - 1988

Brána Matky Boží – 1899

Brána Matky Boží (pohlednice) – 1907

Varianta A – Zachování současného vzhledu

Ke každé změně vzhledu památky je nutné brát ohled na stav památky, historické souvislosti a společenský význam. Pro zachování současného vzhledu památky je nutné přihlédnout ke kladům a záporům. V každém případě je při akceptování této varianty nutné odstranění nevhodné cementové omítky v branské chodbě/průjezdni síni a nevhodného cementového spárování. Nutnost tohoto postupu /odstranění novodobých cementových omítek, tmelů a vysprávek/ i při ponechání současného vzhledu památky, je nezbytně nutné ke snížení sanility vlhkého zdiva a současného vyššího vlhkostního sloupce /zapříčiněného právě tímto neprodyšným spárováním a nevhodnou omítkou v průjezdu/. Nevýhodou v rámci životnosti je působení mechanických a především povětrnostních vlivů na spárování a materiál kamenného zdiva. Lomový kámen je různorodý, rozdílné kvality, pevnosti a stavu. Dochází zde k trvalému úbytku a poškození. Míra jeho degradace je však značná a má tendenci k růstu, což by vedlo k dalšímu úbytku hmoty, vyvolávajícímu nutnost obnovy ve stále se zkracujících cyklech. I vzhledem k současnému stavu zdiva a špatné prognóze bez konzervačních opatření je tato varianta méně vhodná, byť možná, výhradně však za předpokladu provedení výše uvedených úkonů. Při tomto stavu zdiva je možnost jeho konsolidace omezená, nemá-li dojít k dalšímu zneprodyšnění povrchu, vedoucímu k oddělování vrstvy konsolidované od degradované. Pokud bude technologem určen vhodný a hlavně dlouhodobě účinný konsolidant pro zdivo, které by se mělo pohledově uplatňovat, je nutno počítat s velmi krátkými cykly, kdy by bylo zapotřebí aplikaci opakovat, odhadem každé 3 až 4 roky a to maximálně.

Varianta B – Obnova historické omítky

Z určitého pohledu značná změna současného vnímání objektu by bylo omítnutí kamenné části architektury a přiblížení se tak původnímu známému historickému vzhledu. Povrch omítky by byl živý pouze hrubě tzv. „pod hobl“ a kopíroval by nerovnosti a charakter zdiva. Omítka bude zakončena, ohraničena, kamennou nárožní bosáží, kamennou bosáží portálů a kamenným okenním ostěním, tyto aktivní kamenné prvky budou prezentovány v přírodním kameni či pod líčkou. V případě obnovy omítky lze uvažovat o rekonstrukci nedochované průběžné římsy mezi prvním a druhým patrem architektury. Hlavní výhodou je ochrana kamenného zdiva a nového spárování i obnova historického vzhledu, kde kamenné zdivo postavené z lomového kamene různé kvality nebylo nikdy určeno jako pohledový povrch architektury. Určitou nevýhodou je učinění dalších dodatečných rozhodnutí v rámci celkové prezentace, např. v jaké výšce dojde k ukončení omítky nad zemí, ponechání ochranného „soklu“.

Dále pak může dojít k viditelnějšímu působení vlhkosti a vodorozpustných solí – mapy a lokálnímu opadávání omítek v dolních partiích, což je však dáno daným stavem a lokální vysprávkou v relativně dobře přístupné výšce nejsou nákladné. Omítka však zejména slouží jako přirozená ochrana zdiva proti povětrnostním vlivům, včetně spodní části zdiva, kde působí vlhkost a vodorozpustné soli, soli migrují a krystalizují v omítce místo ve spárování a povrchu kamene. Každou náhradou degradovaných omítek zbavujeme zdivo solí a tato náhrada bývá zpravidla trvanlivější než omítka předchozí, neboť se zlepšují vlastnosti podkladu-zdiva.

Varianta C – Opatření povrchu tenkou ochranou omítkou

Poslední varianta je opatření kamenného lomového zdiva velice tenkou vrstvou omítky – spíše silnějšího nátěru s plnivem jemnou kamennou moučkou, který by kopíroval a respektoval líc jednotlivých kamenů /tedy těch, které to svojí vystupující plochou umožňují/ a ponechával více charakter současného vzhledu. V praxi jde o to, že po odstranění cementového spárování a základních restaurátorských úkonech vedoucích ke konsolidaci zdiva, je nutno prohodit spáry vápennou maltou /případně modifikovanou/ a zbytky rozetřít do nerovností v okolním zdivu tak, aby zůstaly v líci větší plochy vystupujícího kamene, následně pak aplikovat plošný nátěr.

Tato varianta je však relativně velmi obtížná na realizaci, především pro udržení určitého vizuálního sjednocení a přístupu k tomuto způsobu ochrany povrchu kamene, vyžaduje poučený přístup, je však možné ji provést po předchozích nezbytných restaurátorských úkonech odborně řemeslným způsobem stavební firmou, kdy by realizátor prací musel garantovat obdobný přístup v celé ploše aplikace a také použití stejných materiálů.

Tyto malty je však možno pořídit i jako hotové směsi, jejichž vlastnosti jsou garantovány výrobcem. Vzhledem k slabší vrstvě ochranné omítky respektive nátěru s plnivem /charakteru mikromalty/ je možná lokálně snižená životnost ochranné vrstvy proti povětrnostním vlivům, než v případě silnější vrstvy omítky. Velkou výhodou je mnohem nižší množství aplikované maltoviny a s tím také následně související relativní snadnost vysprávek, kdy stačí časem narušená místa opatřit novým nátěrem například z plošiny.

Tato varianta splňuje také požadavek na konsolidaci a preventivní konzervaci povrchu zdiva přirozenou metodou, při zachování nerovného povrchu zdiva, charakteristickou pro zdivo neomítané respektive zbavené původních omítek. Stárnutím takto ošetřených ploch naopak dochází k přiblížení se optice zdiva bez omítek, kdy nátěr zůstává jen na poréznějších /tedy často narušených/ plochách zdiva a z hladkých ploch postupně ubývá. Tento způsob je úspěšně památkovou péčí užíván již po delší dobu a lze ho považovat za osvědčený. Stojí tedy za zvážení, pokud by se měla plocha věže přiblížit vizuálně původnímu stavu a zároveň zaručit konzervační ochranu dříve omítaného zdiva, zvolit tuto „střední cestu“.

Před zahájením vlastních prací, bude nutno provést vynesení referenčních vzorků, pro vyhodnocení způsobu provedení struktury a modelace nově nanesené omítky.

Shrnutí – restaurátorské ošetření a výsledná povrchová prezentace architektury a jejich článků.

Finální celková prezentace objektu může být rozhodnuta s ohledem na celkovou koncepci památky. Do variant lze zahrnout ponechání kamenných aktivních prvků v barvě přírodního kamene, nebo jejich ošetření tenkým ochranným vápenným nátěrem. Stávající i případné nové omítky lze rovněž lazurně barevně sjednotit. Dále může být zváženo i použití hydrofobizace, ovšem s přihlédnutím ke stavu kamene po předchozích zásazích. Od výběru varianty je však pro udržení hmotné podstaty památky nezbytně nutné provedení základních konsolidačních úkonů ke zlepšení stavu, které je nutno provést restaurátorským způsobem. Mezi ně patří odstranění stávajících vysrávek na bázi portlandského cementu, zejména spárování, které přímo poškozují kamenný materiál, dále odborné očištění, ošetření a konsolidace kamene. Podle zvolené varianty dojde pak buď ke spárování zdiva pro prezentaci bez omítky, nebo ke spárování a rozetření omítek do okolí a následnému přelíčení nátěrem a s plnivem/mikromaltou, nebo v případě největší míry intervence k nanesení silnější vrstvy omítky s utaženým povrchem, respektujícím nerovný povrch zdiva.

5. Doporučené technologie a materiály

Čištění:

Mechanické za sucha, mikrolátka, skalpely, silonové a rýžové kartáčky, kartáče, štětce, lancety, špachtle, voda, nízkotlaká vodní pára, regulovaná tlaková voda.

Biocidní ošetření:

oplachová voda, dle zkoušek – Ajatin, BFA koncentrát

Konsolidace, lepení:

Organo-křemičitanový koncentrát pro zpevnění kamene Imesta IFEST OH 100, Remmers KSE 100,300, Styrenakrylátová disperse Sokrat 2802 A v nízké koncentraci, CHs Epoxy 1200, Ledan TA1, TA2, TA3

Plastické a barevné retuše:

Hydraulické vápno, Vápenná kaše, Bílý cement, záměsová voda, plniva odpovídající barevností a strukturou původnímu materiálu – písek, kamenné drtě různých frakcí, anorg. práškové železité pigmenty, Styrenakrylátová disperse např. Sokrat 2802 A v nízké koncentraci,

Vhodný výběr materiálů bude nutno upřesnit před zahájením restaurátorských prací na základě konzultace s pracovníky NPÚ, na základě výsledků konzultací provedených rozborů materiálů s technologem.

6. Jiná ustanovení

Postupy prací budou v průběhu konzultovány s investorem a zástupci NPÚ včetně přihlédnutí k technologickým doporučením a bude vypracována závěrečná restaurátorská zpráva, zahrnující obsáhlou fotodokumentaci zásahu ve všech jeho fázích.

Nemotice 2025

MgA. Václav Douša
Akademický sochař Vlasta Douša

FOTODOKUMENTACE